

GÜVENLİK DEVLETİNDE GÜVENLİKSİZ YAŞAMLAR ÜZERİNE

EVREN BALTA İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Esra Aşan

İstanbul, Mart 2015

Güvenlik algısı tüm dünyada dönüşüm geçirirken güvenliği sağlamak adına hayatımız yasal düzenlemelerle, kameralarla, kayıt sistemleriyle kontrol altına alınıyor ve gittikçe güvensiz hâle geliyor. Kadınların ve LGBTİ'lerin maruz kaldığı eril şiddet ve bu şiddet karşısında cezasızlık uygulamaları artarak devam ediyor. İç Güvenlik Yasa Tasarısı gibi, devletin güvenliği uğruna bireylerin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak yasal düzenlemeler gündeme getiriliyor. Dergimizin bu sayısında güvenlik siyaseti üzerine çalışma yürüten akademisyen Evren Balta ile Türkiye'de güvenlik algısı, kadın ve LGBTİ'lere yönelik şiddet ve ceza sistemi üzerine görüştük.

Türkiye'de güvenlik meselesi uzun yıllardır gündemimizde. Şu dönemde de İç Güvenlik Yasa Tasarısı'nı tartışıyoruz. Her tarafımız güvenlikle kuşatılmış bir durumdayken bir yandan da kadınlara, eşcinsellere, translara yönelik şiddet ve cinayetler hız kesmeden devam ediyor. Kadınların ve LGBTİ'lerin yaşam alanları gittikçe güvensiz hâle geliyor. Son dönemde güvenlik söylemi bu kadar ön plandayken şiddetin yaygınlaşmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Evren Balta: Güvenlik söyleminin ön planda olması güvende olduğumuz anlamına gelmiyor. Tam tersi. Güvenlikten ne kadar çok bahsederseniz, bir toplumsal grubun maruz kaldığı adaletsizliği ya da yaşadığı sorunları ne kadar fazla güvenlik alanının içerisine çekerseniz, aslında bu grupların güvensizliğini o kadar artırıyorsunuz demektir. Çünkü bu grupların yaşadığı şiddet güvenlik eksikliğinden kaynaklanmıyor; bunun cinsiyetçilik, homofobi, işgücü piyasasındaki eşitsizlikler, hukukun eşitsiz uygulanması gibi yapısal nedenleri var. Siyasi iktidar bu temel meselelerle yüzleşmiyor, yüzleşmemek bir yana, kadınlara, LGBTİ'lere yönelik şiddeti yaratan yapısal nedenleri körüklüyor. Cinsiyetçi söylemlere, uygulamalara hız veriyor. Sonra da bu uygulamaların sonucu olarak ortaya çıkan (dolayısıyla kendisi bir sonuç olan) şiddeti bireysel bir güvenlik sorunu olarak kodluyor ve güvenikleştirerek çözmek istiyor. Güvenikleştirmek, şiddeti şiddetle çözmek demek. Şiddeti güvenlik üzerinden tartışmak, bunu bir güvenlik meselesi hâline getirmek şiddeti yaratan nedenleri düşünmemenize yol açıyor. Bu konuyu bir güvenlik meselesi olarak görmek,

Telif ©2015 ISSN 1307-0932

Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar

Sayı 25 (Şubat 2015)

meselenin ana damarı olan eşitsizliği, adaletsizliği ve oradaki payınızı görmemenize yol açıyor.

Üstelik meseleyi bir güvenlik meselesi olarak görmek, güvenliği tehdit edilen gruplardan kendi güvenliklerini sağlamalarını da beklemek anlamına geliyor. Şöyle açayım: Güvenlik mantığı ana meselenin “cinsiyetçilik” değil “tecavüze uğramak” olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla diyor ki, ana mesele tecavüze uğramamak ise, tecavüze uğrama potansiyeli olanlar da bunun ortaya çıkmamasını sağlayacak şekilde davranmalı. Örneğin gece dışarı çıkmamalı, açık giyinmemeli, hatta şiddete uğramamak için LGBTİ kimliğini belli etmemeli. Çünkü meselesi sadece “tecavüzü/şiddeti önlemek”, dolayısıyla tecavüz ya da şiddete yol açan cinsiyetçilikle derdi yok. Güvenlik mantığı sonuç odaklı bir mantık. Bu neye benziyor biliyor musunuz? Örneğin Kürt sorununu bir terör sorunu olarak görüp Kürt sorununu askeri aygıtla çözmeye çalışmaya. Güvenikleştirmek herhangi bir toplumsal adalet sorununu yapısal eşitsizlik ve adaletsizlik sorunu olmaktan çıkarmak demek. Dolayısıyla meseleyi çözümsüzlüğe mahkûm etmek demek. O yüzden “kadına yönelik şiddeti bitireceğiz” diyenlerin bir inandırıcılığı yok, cinsiyetçilikle yüzleşmedikleri sürece.

Vatandaşların güvenliğini tesis etmekten ziyade devletin güvenliğini korumaya çalışan bir hukuk sisteminden bahsedebiliriz. Aslında halihazırda devletin güvenliğini koruyan pek çok yasa da var. Güvenlik siyaseti Türkiye’de 90’lı yıllarda, iç savaş döneminde yoğun bir şekilde uygulandı. Örneğin, Terörle Mücadele Yasası bu politikalarla oluşturuldu. Şimdi de İç Güvenlik Paketi gündemde. Türkiye’de hükümetlerin güvenlik algısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biraz evvel bir meseleyi bir güvenlik meselesi olarak görmenin sorunlarına işaret ettim. Ama bunu söylerken güvenliğe yönelik farklı perspektifleri de göz ardı etmemek lazım. Örneğin güvenliği temelde insani güvenlik olarak gören bir yaklaşım var ve bu yaklaşım son yirmi yılda uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri, kimi devletler nezdinde de çok geçerli oldu. İnsani güvenlik kavramı, ilk olarak, güvenliğin devletlerin güvenliğinden bireylerin ya da toplulukların güvenliğine, yani aşağıya doğru genişlemesini öngörüyor. Bu yaklaşım devletin birey ve topluluk güvenliğini koruduğu kadar ihlal eden de bir aktör olması gerçeğinden hareketle, devlet güvenliğini merkezden çıkarıyor ve yerine birey ve topluluk güvenliğini oturtuyor.

İkincisi, bu yaklaşım güvenliğin ana amacının “devletin bekası” olduğunu düşünen ulusal güvenlik perspektifinden farklı olarak güvenliğin amaçlarını da genişletiyor. Diyor ki, güvenlik bireylerin/toplulukların hayatta kalma ya da şiddete uğramama hakkı olduğu kadar, bireylerin (ya da grupların) arzu ettikleri hayatı yaşayabilme hakkıdır. Dolayısıyla bu

yaklaşım güvenliği farklı bir biçimde tanımlayarak güvenlik ve özgürlük arasındaki gerilimi ortadan kaldırmak istiyor. Güvenlik, kimliğini özgürce ifade edebilme ve yaşayabilme hakkı olarak da tanımlanıyor. Bütün bunların olabilmesi için de sadece fiziksel şiddetin değil, aynı zamanda yapısal şiddetin de ortadan kalkması, yapısal şiddetin de bir mesele hâline gelmesi gerekiyor. Örneğin bu perspektifte cinsiyetçilik bir yapısal şiddet türüdür ve güvende olabilmemiz için cinsiyetçiliğe karşı da mücadele etmemiz gerekiyor.

Türkiye'ye baktığınızda, özellikle terörle mücadele yasalarına ve son dönemde İç Güvenlik Paketine, bu dönüşümden ülkemizin nasibini hiç almadığını görüyorsunuz. Türkiye'deki temel güvenlik algısı, ulusal güvenlik, aygıtının yegâne amacı devletin, ulusun güvenliğinin sağlanması. Devlete karşı bireylerin ve grupların hakları yok, mutlak olan devlet. İnsani güvenlik perspektifinin temel önermesi olan, devletin güvenliği ihlal edebilecek bir aygıt olduğu algısı yok. Güvenliğin sadece hayatta kalma hakkı olmadığı (ki biz de zaten bu bile yok) ama aynı zamanda kolektif ve bireysel kimliklerin özgürce ifade edilmesi, adaletli, onurlu, eşit bir yaşam olması durumu yok. Türkiye'deki güvenlik algısı hiçbir zaman dönüşmedi ve her zaman ulusal güvenlik olarak kaldı.

Dolayısıyla bu yeni tasarıda da ulusal güvenlik algısı ve anlayışının devam etmesi gibi bir durum var. Yani devletin düşmanları var, devleti zayıflatmak isteyenler var ve devlet de kendi ulusal bütünlüğünü ve güvenliğini her ne pahasına olursa olsun, bu “düşmanların” temel haklarını da ihlal ederek korumak zorunda. 90'lı yıllarda; faili meçhul cinayetler, işkenceler, köy yakmalar, gazetecilerin öldürülmesi yaygın ve geniş bir biçimde uygulanan temel insan hakları ihlalleri hep bu algının ürünüydü ve hep bu algı ile meşrulaştırıldı. 2000'li yılların başlarında, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde kısmi iyileştirme ve düzenlemeler oldu. Ancak bunun hem uygulamada çok önemli bir dönüşüm sağlamadığını hem de devlet zihniyetinde bir dönüşüme denk gelmediğini belirtmeliyim. O yüzden ben haklar alanındaki her tür kazanımı kırılğan ve geçici görüyorum.

Bahsettiğiniz gibi 90'lı yıllar binlerce faili meçhul cinayetin olduğu bir iç savaş dönemiymiş. 2000'li yıllarda ise toplu tutuklamaların yaşandığı bir döneme geçildiğini görüyoruz. İnsanlar artık katledilmiyor, gözaltında kaybedilmiyor ama icat edilen birtakım davalarla topluca cezaevlerine kondular.

Biraz evvel bahsettiğim gibi Türkiye'de devlet zihniyetinde ciddi bir dönüşüm meydana gelmedi. Her iktidarın belirli bir “şiddet/baskı repertuarı” var. Bu repertuarın içinde neler olacağını pek çok faktör belirliyor. Karşı karşıya bulunulduğu düşünülen tehdidin niteliği, baskı tekniklerinin işe yararlığı ve meşruluğu (hem uluslararası hem de ulusal olarak), siyasal iktidarın niteliği gibi faktörler bunlar. Üstelik belirli baskı stratejilerini uzun dönem kullanamıyorsunuz. Örneğin siyaset köy boşaltmaları yaparken, öncelikli olarak bunu

gizliyor, bir baskı tekniği değil, bir güvenlik gerekliliği olarak gösteriyor. Bunun açık bir hak ihlali olduğunu ortaya çıkaranlar insan hakları örgütleri, muhalefet. Bu örgütler bu ihlalin ne kadar sistematik yapıldığını gösteriyor, buna dair veri topluyor, buna karşı hem ulusal hem de uluslararası bir kamuoyu oluşturuyor. Bir noktadan sonra bu, iktidar için maliyetli bir baskı stratejisi hâline geliyor. O zaman siyasal iktidar ne yapıyor? Başka, çoğu zaman daha örtük bir baskı/şiddet stratejisi ile yönetiyor. Örneğin 2000'li yıllardaki KCK davaları devletin güvenlik mantığını değiştirmeden, baskı/şiddet stratejisini başka bir alana kaydırması olarak görülebilir.

Yargı zaten Türkiye'de siyasal iktidarın muhalefete karşı hep kullandığı bir alan, 2000'li yıllarda ise siyasal iktidarın kendi iktidarını konsolide etmede temel ayağı yargı hâline geldi. Yargılama sürecinde suç yaratmak, delil yaratmak, uzun tutukluluk süreleri gibi çok ciddi ve kitlesel hak ihlalleri var bu dönemde. Ama maalesef tam da yargı mekanizmasının niteliğinden dolayı ve farklı grupların, örneğin hem Kürtlerin hem ordu mensuplarının, benzer ihlallere aynı anda maruz kalması bu konuda ciddi bir kamuoyu oluşmasını engelledi. Herkes bir diğer davayı haklı görüyordu. Balyoz davasından şikâyet edenler, KCK davasına ses çıkarmadı. KCK'dan şikâyet edenler ise, Balyoz davasına. İhlale karşı kamuoyu oluşabilmesi için, hak ihlaline uğrayan grubun niteliğinden bağımsız olarak, ihlalin sistematikliğini açığa çıkarmak gerekiyor. 90'lı yıllarda insan hakları örgütlerinin temel başarısı buydu.

İç Güvenlik Yasa Tasarısı'mı bu çerçevede nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu tasarıya göre polis hiçbir gerekçe göstermeden, hâkim ve savcı kararı olmadan istediği kişiyi durdurup arayabiliyor. Hâkim ve savcı kararı olmadan gözaltına alabiliyor. Gösteri ve yürüyüş esnasında göstericilere doğrudan ateş edebiliyor -ki bu, tasarının en tartışmalı maddelerinden birisi- Savcıdan talimat almadan her türlü müdahaleyi yapabiliyor, izin alınmış gösterilere dahi müdahale edebiliyor. Keyfi olarak tutuklama yapabiliyor, 48 saate kadar gözaltına alabiliyor. Dolayısıyla bu kanun polise çok fazla yetki veriyor. Elbette sadece polise de vermiyor. Vali ve kaymakamlara da suçu aydınlatmak için yetkilisiniz, diyor.

İç Güvenlik Paketinin temel mantığı hukuku ya da hukuksal süreçleri polis ve vali gibi yürütme aygıtının aktörlerine devretmek. Yani hukukun uygulanmasını yargı alanından ve yargı denetiminden çıkarmak. Bunun gerekçesi olarak hükümet, hızlı karar alma, etkili müdahale etme gibi gereklilikler gösteriyor. Yani toplumsal bir olay çıkıyor ve sizin o olay sırasında yargıya, savcıya, hâkime başvuracak vaktiniz olmuyor, o olayın hızlı bir biçimde kontrol altına alınması gerekiyor, diyor.

Biliyorsunuz, hükümetin bu gerekçeye örnek verdiği olaylar da Gezi eylemleri ve 6-7 Ekim Kobanê olayları. Burada tabii kritik olan, bu olayların artmasına, şiddetlenmesine ve güvensizliğe neden olan temel mekanizmanın polis şiddeti olması. Polisin bu yasa olmadan da çok geniş bir takdir yetkisi var. Polisler, bütün kamu görevlileri arasında bu takdir yetkisini en geniş anlamda kullanan ve en fazla kötüye kullanan gruptan birisi. Şimdi bu yasa polisin takdir yetkisini inanılmaz genişletiyor ve bu yetkiyi hukukun içine çekiyor. Bu durumun geniş insan hakları ihlallerine zemin hazırladığını görmemek için kör olmak gerek.

Kolluk kuvvetlerinin uyguladığı şiddeti Gezi eylemleri sırasında da gördük. Polis şiddeti sonucu hayatını kaybeden kişilerin davaları hâlâ devam ediyor. Bu tasarı yasalaştığında bunun gibi davaların zemini de ortadan kalkmayacak mı?

Türkiye'deki temel meselelerden birisi de cezasızlık kültürü. Bir yandan yargı yoluyla inanılmaz bir "ceza" rejimi inşa ediliyor ve tutuklama temel disipline edici mekanizma olarak kullanılıyor. Ama öte yandan polisler için, siyasi iktidarın kendisi ve etrafındaki koalisyonun mensupları için inanılmaz bir cezasızlık rejimi var. Toplumsal adalet duygusunu zedeleyen iki ayrı vatandaşlık hukuku var sanki. Bu durum iş cinayetlerinde de geçerli. Daha çok yeni olduğu için hatırlarsanız 10 işçinin öldüğü Torunlar İnşaat'taki asansör katliamında hiç tutuklu kalmadı. Soma katliamının sorumluları, bundan siyaseten sorumlu olanlar da dahil olmak üzere, benzer bir cezasızlık rejiminden faydalandılar. Bunu kadın cinayetlerini konuşurken erkekler üzerinden de düşünebiliriz. Erkekler kadın cinayetlerinden yargılandığında bile, pek çok ceza indiriminden faydalanıyor.

Yani belirli grupların eylemleri hukukun içerisinde suç olsa dahi, uygulamada bir cezasızlık var. Biraz evvel söylediğim gibi bu özellikle polisler için geçerli. Devlet güçlerinin uyguladığı şiddet ya kovuşturulmuyor ya da kovuşturulduğunda bile polisler uygun cezayı almıyorlar. Yeni kanunla birlikte bu cezasızlık norm hâline gelecek ve sizin de ifade ettiğiniz gibi geçmiş suçların da yargılanma zemini ortadan kalkacak.

Bu yasa polisin insan haklarına aykırı davranışlarını, hukukun içerisine çekerek hukukun içerisinde meşrulaştırılıyor. Tabii hukuksuzluk, hukuk hâline gelince hukuk ve toplumsal adalet arasındaki açığı genişliyor. Toplumsal adalet duygusu zarar görüyor. Bu duygunun bizim ülkemizde zaten çok güçlü olduğunu söyleyemeyiz. Ama adımını atsa yargılanan bir grup ve karşısında insan öldürdüğünde bile yargılanmayan bir grubun olduğu bir toplumun nasıl bir arada kalabileceğini ben bilmiyorum. Bu durumun uzun sürmeyeceğini, büyük çatışmalar yaratacağını biliyorum. Yani İç Güvenlik Paketi, büyük toplumsal huzursuzluklar yaratmaya gebe bir paket.

Yasa tasarısında suçu önleme vurgusu ön plana çıkıyor. Önleyicilik ilkesinin, suç işlenmeden bir şeyi suç olarak görmesi çelişkili bir durum yaratıyor. Bir yandan da istihbarat kaynakları suç işleneceğine dair birtakım bilgileri almış olabilir. Mesela bir yer bombalanacaktır ve o olayın da mutlaka suç işlenmeden engellenmesi gerekir. Bu durumun denetlenebilirliği nasıl ve hangi mekanizmalarla olacak? Herhangi bir toplumsal denetim olmadıkça yalan ifade ya da sahte delillerle bu yetki rahatlıkla suistimal edilebilir.

Önleyicilik mekanizması güvenlik aygıtındaki temel dönüşümlerden birisi. Güvenlik aygıtının örgütlenmesi, temel olarak şöyle bir yere kaymış durumda: Suç işlendikten sonra suçluyu cezalandırmanın artık bir anlamı olmadığı söyleniyor. Dolayısıyla önemli olan şey daha suç işlenmeden önce suçun oluşmasını engellemek. Bu durum hukuk devletinin temel ilkesine yani “suç olmadan suçlu yoktur” ilkesine aykırı. Dolayısıyla siz bir kişiyi ortada suç olmadan, suç olabileceği iddiasıyla temel haklarından mahrum bırakamazsınız. Önleyicilik fikri tam da bu demek, ortada suç yokken suçlunun olması.

Şimdi suçun işleneceğini varsayan idare, polis ya da kamu görevlileri bunu nereden biliyorlar, nasıl biliyorlar? Ne onlara göre suç? Bütün bunların hepsi çok problemliler meseleler. Dolayısıyla herhangi bir muhalif fikre sahipseniz, herhangi bir biçimde iktidarın söylediğinden farklı bir algıya, davranış biçimine sahipseniz, makbul vatandaş değilseniz - mesela Aleviyseniz, Kürtseniz, LGBTİ iseniz- hemen potansiyel suçlu kategorisine girebiliyorsunuz.

Önleyicilik ilkesi ile birlikte teknik denetim ve gözetim mekanizmaları giderek çok önemli hâle geliyor. Her an potansiyel suçlu kategorisine girebilirsiniz. Hem de yanlışlıkla. Daha hakkınızı savunmadan işkence görebilirsiniz ve bu herkesin –sadece makbul olmayan vatandaşın değil, makbul vatandaşların da– başına gelebilir. Bir örnek vereyim: Mesela bir arkadaşınıza “Paketi aldın mı?” diye bir e-mail gönderdiniz ve idare, polis bu paketi bir bomba olarak değerlendirebilir. Sizin hakkınızda sahip olduğu bilgi bu olduğu sürece ve belirli bir profile de uyuyorsanız apar topar gözaltına alınabilirsiniz. Bu, KCK davalarında insanların başına geldi. Ya da bir isim benzerliği yüzünden uluslararası terör listesine girip, bu konuda nereye başvuracağınızı bilemeden hayatınızı geçirmek zorunda kalabilirsiniz. Bütün seyahat hakkınız kısıtlanabilir.

Şunu da vurgulamak lazım: Güvenlik aygıtının önleyicilik ilkesi üzerinden yeniden örgütlenmesi sadece Türkiye’de değil, bütün dünyada gerçekleşiyor. Amerika’da, örneğin 11 Eylül’den hemen sonra tartışılan şey tam da buydu. Örneğin siyasi iktidar diyordu ki “bir kişinin elinde patlamak üzere olan bir bomba var ve eğer bu bomba patlarsa çok sayıda insanı öldürecek. Dolayısıyla benim temel görevim o bombanın patlamasını engellemek. Peki ben o

bombanın patlamasını nasıl engellerim? Bunun için her yöntem meşrudur, gerekirse bilgi almak için işkence de yaparım.” Dolayısıyla en temel insan hakkı olan “işkenceye uğramama hakkı” bile suçu önlemek adına meşru bir şey olarak tartışılmaya başlandı. Kısacası, önleyicilik ilkesi 20. yüzyılın en temel kazanımlarından olan temel insan haklarının sorgulanmasını ve ihlal edilmesini beraberinde getirdi.

Güvenlik algısının dünya çapında bir dönüşüm geçirdiğinden bahsettiniz. Güvenliğin yapısal olarak nasıl bir dönüşüm geçirdiğini açabilir misiniz? 11 Eylül sonrası teröre karşı savaş söylemiyle güvenlik siyasetinin gücünü daha net bir şekilde gördük. Güvenlik siyaseti dünya genelinde nasıl evrelerden geçti?

11 Eylül, güvenlik aygıtının yeniden yapılanmasında, büyük dönüşümlerin gerçekleştirilmeye başlanmasında kritik bir role sahip. Güvenlik aygıtının dönüşümünün sorgulanmaya başlanmasını neoliberalizmin ilk yıllarına, 80’lerin başlarına kadar geri götürebiliriz. 11 Eylül, siyasal iktidarlara ve sermayeye kendi tahayyüllerindeki güvenlik aygıtının dönüşümünü çok hızlı bir biçimde yapabilme imkânı tanıdı. Güvenliğin özelleştirilmesi, önleyici tedbirler, polis aygıtının kitle denetimine kayması, suçun sosyal devlet düzenlemeleri üzerinden değil, siyasal şiddet üzerinden kontrol edilmeye başlaması gibi eğilimler küresel olarak zaten mevcuttu. Ancak hukukun, uygulamanın, kanunun değişmesi ve bütün bu dönüşümlerin küresel olarak eşgüdümlü bir biçimde yapılması 11 Eylül’le birlikte gerçekleşti. 11 Eylül bu düzenlemelere büyük bir meşruiyet sağladı. Naomi Klein’in “şok doktrin” kavramı güvenlik aygıtındaki dönüşümü çok iyi açıklayan bir kavram. Bu büyük “şoklar” olmadan büyük dönüşümleri gerçekleştiriyorsunuz. 11 Eylül, güvenlik aygıtına tam da böyle bir şok sağladı aslında.

Bu güvenlik aygıtında temel eğilimler nedir?

En önemlisi, devletin büyük oranda tamamen bir güvenlik devleti hâline gelmesi. Neoliberalizm üzerine konuşurken bundan sıklıkla bahsederiz. 80’li yıllardan itibaren devletin sosyal devletten elini ayağını çekmesi giderek hızlandı. Devlet temel varlığını güvenliğin düzenlenmesinden almaya başladı ve sosyal devletten bir ceza devletine dönüşmeye başladı.

Bunun temel sonuçlarından birisi ne olabilir? Sosyal devletin küresel olarak hâkim olduğu dönemlerde yoksulluk; kamusal eğitim, kamusal sağlık, işsizlik sigortası gibi sosyal devlet mekanizmaları eliyle kontrol ediliyordu. Şimdi hem bu mekanizmalar ortadan kalktı hem de işsizlik, yoksulluk çok büyük ölçüde arttı. Nasıl kontrol edeceksiniz bu grupları? Artık yoksulluğun en temel denetim mekanizması bütün dünyada polis. Polis yoksulluğun ve yoksulluk üzerinden suçun denetlenmesinde en önemli kamusal aygıt hâline gelmiş

durumda. Bu şekilde, tutuklu nüfusu bütün dünyada çok hızlı bir şekilde artırıyor. Toplumsal denetim artık tutuklamalarla yapılıyor. Bu durumda tamamen güvenlik alanına çekilen bir devletten bahsediyoruz.

Başka temel dönüşümler neler?

Bir diğer dönüşüm güvenliğin özelleştirilmesi alanında yaşanıyor. Bir yandan devlet giderek ceza devleti oluyor, güvenliği eline alıyor. Kitle denetimi, yoksulluğun denetimi sertleşiyor. Diğer yandan güvenlik çok hızlı bir biçimde özelleştiriliyor, özel şirketlere devrediliyor. Burada sadece özel güvenlik şirketlerinden bahsetmiyorum, özel ordulardan da bahsediyorum. Dünyanın pek çok ülkesinde özel güvenlikçi sayısı polis sayısını geçmiş durumda. Bu, çok hızlı büyüyen bir iktisadi sektör, çok ciddi bir iş imkânı yaratıyor.

Bir yandan kamusal devlet aygıtının aşırı bir şekilde güvenikleştiğinden ve devletin güvenlik devleti hâline geldiğinden, diğer yandan da güvenliğin özelleştirilerek bir meta alanı hâline geldiğinden bahsediyoruz. Bu çelişkili bir durum olarak görülebilir ama aslında öyle değil. Devlet bu şekilde özel güvenliğe yeni alanlar açıyor. Daha önceden korunmayan alanları güvenliğin alanı hâline getiriyor. Güvenlikli siteler, alışveriş merkezlerinin korunması, elektronik takip sistemleri, sokaklardaki kameralar örnek olarak verilebilir. Bunlar yeni alanlar.

İkinci olarak kamunun devrettiği güvenlik alanı, rutin denetim alanı. Mesela üniversitelerdeki kapı kontrolleri, askere alma şubelerinin rutin kontrolleri, alışveriş merkezlerinin denetimleri gibi polis aygıtını meşgul ettiği düşünülen, çok kaynak gerektiren alanların hepsi özel güvenliğe devrediliyor. Bunların maliyetini de tüketiciler ödüyor. Devlet bu alandan çekilerek bir taşla iki kuş vurmuş oluyor: Hem tüketiciye güvenliği ödeterek maliyeti düşürüyor, hem de kendisi için masraflı rutin denetimi özel güvenliğe devretmiş oluyor.

Devlet bu rutini devrettiğinde kitle denetimine yoğunlaşıyor ve polis aygıtını tamamen kitle denetime yoğunlaşmış bir aygıt olarak yeniden örgütüyor. Eskiden siyasi şubeye atfedilen gözetim, denetim, rejim muhaliflerinin kontrol edilmesi gibi işleri şimdi bütün polis teşkilatı yapıyor.

Denetim ve kontrol sadece polis teşkilatı üzerinden yapılmıyor. Bahsettiğiniz gibi alışveriş merkezlerinden sokaktaki kameralara kadar kontrol gündelik hayatın bir parçası oldu. Sağlığımız, doğurganlığımız elektronik sistemler üzerinden de takip ediliyor.

Güvenlik, yaşamda kalma alanı olduğu için çok kolay manipüle edilebilir bir alan. Bu bir ölüm kalım meselesi. O yüzden çok temel bir kaygı alanı. Bu kaygıyı hâkim hâle getirmek siyasal iktidar için çok işlevsel bir şey. Bu kaygının çok yayıldığı, gündelik hayatımızın her noktasına sirayet ettiği bir döneme girdik bir süredir. Tüm hayatımız artık güvenlik ve gözetimin alanı. Güvenlik kaygısı bu kadar hâkim hâle geldiğinde toplumsal adalet, eşitlik, birbirini anlama, kamusal alanda birlikte var olabilme gibi temel başka talepler yok oluyor. Artık evinizde otururken, minibüse bindiğinizde, sokakta yürürken kendinizi hiçbir zaman güvende hissetmemeye başlıyorsunuz ve alınan tedbirler size yetmiyor. Örneğin kapınıza alarm taktırıyorsunuz, camınıza demir taktırıyorsunuz, bir de köpek alıyorsunuz. Kendinizi güvende hissedebilmek için sürekli satın alıyorsunuz ve ne yapsanız güvende değilsiniz. Bu tam da özel güvenliğin alanını ve kâr marjlarını genişletiyor. Güvensizliğimize dair algınızı her gün o alarmı kurmak, her gün camınızı kapatıp kilidini çevirmek belirliyor. Bu durum size her gün ne kadar güvensiz olduğunuzu hatırlatıyor. Bunu hatırladığınız oranda da devletin güvenlik aygıtına ne kadar ihtiyaç duyduğunuzu ya da özel güvenlik şirketine ne kadar müteşekkir olduğunuzu yeniden hissediyorsunuz.

Eskiden her tarafı düşmanlarla çevrili, sürekli tehdit altında olan bir devlet vardı, şimdi bütün bireyler tehdit altında galiba...

Aynen öyle, eskiden sınırlarımız tehdit altındaydı, şimdi benim evim sürekli tehdit altında. Sınırlarım tehdit altındayken askere gidiyordum. Şimdi ise bireysel hayatımızı askerlik mantalitesi altında kurduğunuz bir dönemden geçiyoruz. Evinizin sınırını tıpkı ulusun sınırını korur gibi her tür önlemi alarak, her tür imkândan yararlanarak koruyorsunuz. Sizin o hırsız evinize sokamamanız önemli ama şunu düşünmüyorsunuz: Neden o hırsız var? O hırsızı yaratan koşullar ne? Yoksulluk dediğin şey nedir? Ekmeğe ihtiyaç duymak nedir? Ben kendi gelirim onuyla paylaşırsam başka bir dünya yaratabilir miyim? Bütün bunları düşünmüyorsunuz. Sadece yaşamda kalmanız ve tehlikeleri dışarıda tutmanız lazım. Burada bireysel hukukumuzun bir düşman hukuku hâline gelmesi söz konusu. Savaş dönemlerine ait güvenlik kaygısının, gündelik hayatın bir parçası hâline gelmesi söz konusu.

Kadın cinayetlerine ya da kadına yönelik şiddet suçlarına baktığımızda ciddi bir cezasızlık söz konusu. Toplumun cezalandırdığı insanlara yaptığı muameleye bakarak o toplumun değerleri hakkında da bir fikre sahip olabiliyoruz. Türkiye'de kimler cezalandırılıyor ve hangi suçlar cezasız kalıyor?

Durkheim'ın intiharı tartışırken söylediği, çok sevdiğim bir tespiti var. Her toplumun insan yaşamı için beslediği bir saygı vardır. Toplumun temel değerleri, insan yaşamına beslediği saygı ile ölçülür. Durkheim hukukun da bu saygıyı yansıttığını söyler. Bence kadına yönelik suçlar konusunda da böyle temel bir mesele var. Bu, toplumun toplumsal cinsiyet eşitliğine

gösterdiği saygının ne olduğunu ölçtüğümüz bir alan. Toplumun kadın yaşamına gösterdiği saygının ne olduğunu kadınlara karşı işlenen suçlara verilen cezaların ne olduğuna bakarak çok rahat anlayabilirsiniz. Türkiye'de kadın bedeni siyasal iktidar tarafından, cinsiyetçi toplumsal kültür tarafından kontrol edilmesi gereken bir alan. Kadınlık kontrol edilmesi, denetim altına alınması gereken ve erkeğe ait gibi görünen bir kategori aslında. Kadına yönelik suçlar karşısında verilen cezalar da toplumsal cinsiyet eşitliğine toplumun ne kadar değer verdiğinin bir yansıması. 2014 yılında 294 kadın erkekler tarafından öldürüldü. Bu kadınların pek çoğu eşleri, sevgilileri tarafından öldürüldü. Kadınları öldüren erkekler pek çok durumda cezasızlık rejiminden yararlandılar. Örneğin Erzurum'da boşanma davası süren eşini bıçaklayan bir erkeğin cezasını mahkeme, eşinin 'tayt giymiş olmasını' tahrik nedeni sayarak indirdi. Ya da Malatya'da eşini Facebook sayfasında evli olduğunu yazmadığı ve kızkılık soyadını kullandığı için öldüren bir başka erkeğe verilen müebbet hapis cezası 'haksız tahrik' ve "iyi hâl" nedeniyle 16 yıla düşürüldü. Üstelik bunlar fahiş örnekler değil, gayet sıradan her gün tekrarlanan örnekler. Söz konusu kadın yaşamı olduğunda ahlak, namus gibi kavramlar insan yaşamının önüne geçiyor. Dolayısıyla kadın yaşamına ciddi bir saygısızlık var bu ülkede. Türkiye hukukuna, Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmelere baktığımızda kadınların sahip olduğu geniş hakları görürsünüz. Ama eşitlik fikrine dair bir inanç yoksa, hatta tam aksi bir durum söz konusuysa o haklar uygulamada hiçbir şey ifade etmiyor.

Devletlerin sosyal devletten ceza devletine dönüştüğünden bahsettik. Pek çok alan suçun ve cezanın kapsamı alanına giriyor. Türkiye'de kadına yönelik suçlar bu ceza sisteminin içerisinde yer bulamıyor. Sizin de belirttiğiniz gibi haksız tahrik, iyi hâl indirimleri gibi gerekçelerle ceza indirimine gidiliyor. Bunun karşısında kadına yönelik suçlar karşısında en ağır cezaların uygulanması talep ediliyor. Devletler, ceza devletine dönüşürken bu ceza devletine kadına yönelik suçların dahil edilmesinin yerine sistem karşıtları, feministler olarak ceza kültürü üzerine tartışmamız ve alternatifler geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Erkekler burada işledikleri suçun altında yatan cinsiyetçi, ataerkil şiddet kültürüyle bir karşılaşma yaşamıyorlar. Bu suçların önüne geçilebilmesi için nasıl bir ceza sistemi olmalı?

Çok haklısınız. Ceza ile cinsiyet eşitliğinin sağlanması mümkün değil. Üstelik bu cezayı veren de uygulayan da devlet. Bu durum kadınların ve LGBTİ'lerin devlet aygıtının elinde yaşadığı eşitsizliği, şiddeti, cinayeti bir biçimde meşrulaştırabiliyor. Devletin şiddet aygıtından mağdur olmuş grupların bunun üzerine düşünmesi gerekir. Dolayısıyla feminist siyaset ceza sistemiyle uğraşırken toplumsal ilişkilerde toplumsal adaletin sağlanması üzerine de

politika geliştirmeli. Kadına yönelik suçların, tacizin, tecavüzün ortadan kalkması geniş toplumsal ilişkileri dönüştürebilme kapasitemizle ilgili.

Ama öte yandan cezasızlık önemli bir mesele ve belki tam da Türkiye devletinin/toplumunun karakterini ortaya çıkaran bir mesele. Örneğın benzer bir tartışma ABD’de var. Orada erkekler arasında ciddi bir ayrımcılık var. Yani aynı taciz suçunu bir beyaz erkek işlediğinde hiç ceza almayabiliyor. Ama bir siyah erkek (hele de bir beyaz kadına) tacizde bulunursa hayatının önemli bir bölümünü hapiste geçirebiliyor. Oradaki feministler diyorlar ki, devletten kadınlara yönelik suçlar için en ağır cezayı talep ettiğinizde devletin bu ırkçı uygulamalarını meşrulaştırmış oluyorsunuz. Bu ceza talebi siyah erkeklerin adalet sisteminin elinde yaşadıklarına dair de bir şey söylemeli diyor. Tabii ABD’de de ırk ve cinsiyet eşitsizlikleri çok iç içe geçmiş durumda. Türkiye’de böyle bir durum söz konusu değil. Elbette sınıfsal farklar var. Ama bence o bile o kadar belirgin değil. Yani aynı taciz suçunu yoksul bir erkeğin ya da varlıklı, güçlü bağları olan bir erkeğin işlemesi çok da fark etmiyor. İki grup da benzer bir cezasızlık rejiminden yararlanıyor gibi geliyor bana.

Kadına yönelik suçlar aslında sistematik, belirli bir gruba yöneltmiş ve o grubun yaşam hakkına doğrudan saldırı niteliği taşıyan, münferit olamayan suçlar. Kadın cinayetleri de bu anlamda cinsiyete dayalı cinayetler. Yani kadın olmasanız öldürülmeyeceksiniz. Bizzat kadın olduğunuz için öldürülüyorsunuz. Aslında kadın cinayetlerinin cinsiyete dayalı cinayetler olarak kabul edilmesi giderek yaygınlaşıyor. Kadın cinayetleri için *femicide* (kadınkırım) kavramı öneriliyor ve bu cinayetlerin yaptırımının da bu kavrama denk düşecek şekilde ağırlaştırılması gerektiği söyleniyor.

Bu bence yanlış değil, ama yeterli de değil. Buna örnek olarak Guatemala’yı vermek isterim. Guatemala artan kadın cinayetleri ve kadına yönelik suçlarla mücadele etmek için *femicide* kavramını anayasasına koydu. “Kadına Yönelik Şiddet ve Kadıncıma Karşı Kanun” 2008’de yürürlüğe girdi. Kanunla birlikte pek çok üstkurul, komisyon oluşturuldu. Yani hukukun ciddi anlamda bir feminizasyonu söz konusu oldu ve üstelik cezalar da ciddi anlamda artırıldı. Peki ne oldu? Kanun uygulamaya konalı 7 yıl olmuş durumda. Guatemala halen en yüksek kadına yönelik suç oranlarına sahip ülke. Geçen yıl ölüm yollarının sadece %2’si soruşturulmuş. Mahkemenin önüne gelen davaların %90’ında davalı suçlu bulunmamış. Yani kanunu değiştirmeniz, cezayı artırmanız işe yaramıyor. Bir bütün olarak cinsiyetçilikle yüzleşmeniz lazım. Çünkü zaten kadına yönelik şiddeti azaltmasını istediğiniz devlet, kadına yönelik şiddetin temel kaynaklarından birisi. Kadına yönelik şiddette aktif rol oynamasını istediğiniz polis, kadına yönelik şiddetin en temel aktörlerinden birisi.

Hem ceza devletini hem de kadınlara ve LGBTİ'lere yönelik şiddeti geriletebilecek ne gibi önleyici mekanizmalar geliştirilebilir?

Özgecan Aslan cinayetinden sonra tartışılan panik butonu, elektronik kelepçe, pembe otobüs gibi uygulamalar cinsiyetçi güvenlik tedbirleri olarak değerlendirilebilir. Otobüs ve dolmuşlardaki panik butonları özel güvenlik şirketleri tarafından yerleştirilecek ve şoförün denetiminde olacak bir uygulama. Sorunu teknik bir uygulamayla ya da kadınları erkeklerden ayırarak çözmeye çalışmak boşa çırpınmak. Meseleyi toplumsal adalet, eşitlik sorunu olarak görmediğimiz sürece bu konuda ilerleme kaydedebileceğimizi düşünmüyorum.

Formel mekanizmalara baktığımızda, güçlü bir kadın hareketinin olması, davaları takip etmesi, Türkiye'de kadın kurumlarının, Kadın Cinayetlerini İzleme Platformu'nun yaptığı çalışmalar çok önemli. Bir baskı gücü olarak durmak, bunların istatistiğini tutmak, her seferinde bunların ne olduğunu topluma göstermek ve bu konuyu sürekli gündemde tutmak çok önemli. Kadın cinayetleri ya da kadına yönelik suçlarda, kadın hâkimlerin olması bir talep olabilir ya da polise ilk gittiğinizde buna yönelik özel birimlerin olması, ifadenizi kadınların alması istenebilir. Bütün bunlar önemli; yalnızca suçlular ceza alacağı için değil, aynı zamanda kadınlar arası bir dayanışma ilişkisi kurduğu ve kadınları güçlendirdiği için önemli.

Ben en önemli mekanizmanın güçlü bir kadın hareketi olduğunu düşünüyorum. Her cephede cinsiyetçiliğe karşı savaşacak bir kadın hareketi olmadan en iyi hukuka sahip olsanız bile bir ilerleme kaydedemeyebilirsiniz.

Herkesin elinden geleni, elinden geldiği biçimde yaptığı, farklılıkların mümkün ve meşru görüldüğü bir hareket önemli. Bazı gruplar dava takip etmeyi, bazıları sığınma evi açmayı, bazıları cinsiyetçiliğe karşı söylemsel bir mücadeleyi gerekli görebilir. Bu araçlar arasında bir hiyerarşi kurmadan birlikte durmayı öğrenmeliyiz. Bunların hepsi gerekli ve hiçbiri tek başına yeterli değil.

Söyleşi için çok teşekkür ederiz.